УДК 811.111:165.194

Плисак Д. В.,
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ

АСОЦІАТИВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ АНГЛІЙСЬКИХ МЕДИЧНИХ ТЕРМІНІВ У ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ: ЛІНГВОКОГНІТИВНИЙ ВИМІР

У статті аналізується вплив особливостей асоціативного мислення і процесів розвитку мови на когнітивно-метафоричне вираження англійських медичних термінів у художньому дискурсі.
***Ключові слова**: когнітивна метафора, англійський медичний термін, система загальноприйнятих асоціацій.*

В статье анализируется влияние особенностей ассоциативного мышления и процессов развития языка на когнитивно-метафорическое выражение английских медицинских терминов в художественном дискурсе.
***Ключевые слова**: когнитивная метафора, английский медицинский термин, система общепринятых ассоциаций.*

In the article the author analyses the influence of the associative thinking and the processes of the language development on the cognitive-metaphoric representation of the English medical terms in the literary discourse.
***Key words**: cognitive-metaphor, English medical term, the system of associated commonplaces.*

У межах сучасної когнітивної лінгвістики питання концептуальної метафори залишається найбільш досліджуваним і водночас перспективним. Проблемами метафоризації концептів займалися такі вчені, як Н. Д. Арутюнова, О. П. Воробйова, Д. Девідсон, М. Джонсон, О. С. Кубрякова, Дж. Лакофф, Е. МакКормак та ін. Теорія когнітивної метафори розглядає метафору як когнітивний феномен – один із основних способів опрацювання інформації і отримання нових знань. Когнітивною називають метафору, яка є засобом формування нових понять [7, с. 6]. Вона дозволяє осмислити абстрактне в термінах конкретного, вербалізувати непредметні поняття через предметні, формувати нові смисли, відштовхуючись від вже існуючих, переборюючи тим самим епістемологічний проміжок між старим і радикально новим знанням [3; 6; 5; 4; 9]. Розширення контексту використання терміна метафора напряму можна пов'язати з появою антропоцентричної парадигми в науці про мову. На думку С. В. Лебедєвої, між людиною і світом стоїть мова, що призводить до появи різного виду подібностей як продукту схожості і відмінності як аналога живому досвіду [2, с. 26]. Спостереження за різноманітними видами дискурсу свідчать про наявність живих образів, зміст яких дуже точно передається когнітивною метафорою. О. С. Зубкова зазначає, що у цьому випадку ми спостерігаємо такий парадокс, коли здавалось би термін (слово з класичної мови), так зване мертве слово, набуває нових відтінків за допомогою когнітивних метафор, які використовуються для позначення образу, який у свідомості носія мови є живим [2, с. 29].

Такий аспект функціонування термінів ставить питання когнітивно-метафоричного вираження термінів, зокрема медичних, у художньому дискурсі, його зв'язку із особливостями когнітивного мислення і процесами розвитку мови.

Отже, **метою** статті є аналіз впливу особливостей асоціативного мислення і процесів розвитку мови на когнітивно-метафоричне вираження англійських медичних термінів у художньому дискурсі.

Для досягнення мети нами поставлено такі **завдання**: 1. розглянути концепти-кореляти, референтами яких у художньому дискурсі є англійські терміни на позначення медичних професій; 2. визначити причини їх появи у художньому дискурсі і характер зв'язку із системою загальноприйнятих асоціацій та індивідуальними асоціаціями автора; 3. простежити характер взаємозв'язку між системою загальноприйнятих асоціацій, синонімією і додатковими нетермінологічними значеннями англійських медичних термінів та когнітивними метафорами, що використовуються для вираження цих термінів у художньому дискурсі.

Новизна дослідження полягає у тому, що такий аспект взаємодії вищезазначених явищ раніше не піддавався ґрунтовному аналізу.

У художніх творах «The Final Diagnosis», «Strong Medicine» by Arthur Haily, «Love Medicine» by Louise Eldrich, «The Surgeon's Perfect Match» by Alison Roberts, «Doctor in Love» by Richard Gordon нами виділено наступні концепти-кореляти на позначення медичних термінів, що утворюють діапазон метафори для домена MEDICAL PROFESSIONS: *judge, witness, warrior, commander, captain, fighter, guard, emperor, actor, stagehands, maestro, showman, bit player, politician, vagrant, butcher, criminal, drunkard, killer, hunter, exploiter, exhibitionist, wind, boss man, god, bird, gull, snail, relative, nonliving-being, mafioso, customer, machine, ghost, Wimbledon Champion, Frenchchef, national economic loss, quarry, detective* etc.

У художньому творі вони створюють образи персонажів, характеризуючи їх як частину певного, описаного у романі, колективу, представника медичної сфери професійної діяльності загалом і як особистість. Усі концепти-кореляти мають логічне підґрунтя і можуть переходити із однієї групи в іншу відповідно до задуму автора. Використання різнопланових концептів-корелятів створює певну асиметрію образу медика, яка за словами М. Тернера створюється з метою змусити читача зосередитися на певних аспектах їх характеристик і спробувати зрозуміти причини, які призвели до такої асиметрії [10]. Зокрема лікар в межах одного роману може характеризуватися як *god, fighter, addict, criminal, killer*. Це у свою чергу робить його образ цікавим і різностороннім.

Крім того, ці концепти-кореляти можуть бути індивідуально-авторськими і конвенційними, характерними для певної мовної спільноти чи мовної картини загалом, що відображає логічну тенденційність асоціативного сприйняття і характеризують персонажа, надаючи йому ознак притаманних широкому загалу медичних працівників. Індивідуально-авторські когнітивні метафори використовуються для характеристики конкретного героя і зберігають вплив на асоціативне сприйняття читачем цього персонажа-медика в межах конкретного роману.

© Плисак Д. В., 2012

Тільки у випадку вдалого логічного підбору когнітивної метафори, вона може перейти у розряд конвенційних, оскільки відповідає новому явищу у характеристиці працівників медичної сфери загалом. Межа між індивідуально-авторськими і конвенційними метафорами є розмитою, оскільки вони здатні змінювати свій статус в процесі використання, переходячи за класифікацією Дж. Лакоффа і М. Джонсона, з розряду нових у розряд конвенційних [7, с. 139; 8, с. 66].

Спробуємо проаналізувати ймовірні причини появи окремих конвенційних когнітивних метафор, які використовуються у художньому дискурсі. Використання концептуального корелята *god*, який має онтологічний характер, відображає донауковий період розвитку медицини, коли вірили, що боги могли карати захворюваннями і лікувати їх. Він був зумовлений нерозумінням медицини в міру неосвіченості і прагненням задобрити лікаря як бога, який би позбавив від захворювання (*«Only other thing to remember is to treat the **docs** like **gods**. They expect that»* [14, с. 68]). Автор у свою чергу використовує даний концепт-корелят з метою іронічного підкреслення переоцінки власного статусу представниками медицини.

Концепт-корелят *actor* загалом часто використовується для асоціативно-філософського відображення найрізноманітніших сфер життя і у відношенні до медицини здається має таке ж загальне філософське відношення (*«Pearson paused again. What a superb **actor** the old man is, Seddons thought».* [13, с. 40]). Проте сприйняття спецодягу як сценічних костюмів, характерна, визначена, майже рольова, схематична поведінка лікарів під час проведення діагностики, процедур тощо, знайшли відображення у синонімії медичних термінів. Зокрема, операційна *operating room* має синонім *theatre*, відповідно медичний персонал операційної (хірурги і медсестри тощо) *theater staff*. Навіть у вислові *проводити операцію* використовується саме дієслово *to perform*. Використовуючи концепти-кореляти *stagehands, maestro, showman, bit player* автор свідомо і вправно розширює асоціативний спектр медичних термінів для створення образів конкретних персонажів, що додає емоційності і яскравості сюжету (*«The **performance** is over, Seddons thought. **The bit players** and **stagehands** will do the cleaning up».* [13, с. 48]; *«Watching the **performance** covertly, as he, too, moved across, it occurred to Seddons that it was like the entry of a **maestro** before a **symphony**. All that was missing was **applause**»* [13, с. 39]).

Концепти кореляти *killer, criminal* і *butcher* у прикладах: *‘«Did you bring **handcuffs**?» Townsend asked».* [14, с. 132] (запитує лікар у колеги, очікуючи на його звинувачення у професійній недбалості); *«If Noah had to **kill a patient,** he couldn’t have picked one who’d be more accommodating».* [14, с. 137]; *«And do you ever wonder if there weren’t some other **patients** Noah **killed** during those five years…».* [14, с. 149]; *«The room in which they did their work was appropriately macambre – particularly when **the organs were laid out**, as they would be in a few minutes, making the place look somewhat like a **butcher’s shop**».* [13, с. 86]; *«…blood may still be sensitized and dangerous to the baby. You could **kill** a newborn child that way».* [13, с. 149], характеризуються невідповідністю із намірами лікаря і, як результат, відображають його некомпетентність. Такий характер асоціативного перенесення спровокований схожістю фреймової структури концептів (агент, пацієнт, інструмент, місце, процедура, цілі і засоби) і негативним досвідом у медичній сфері. Непрофесійний, навіть злочинний характер діяльності лікаря відображається і у словниковому значенні терміна *doctor* як дієслова (1. to dishonestly change something in order to gain an advantage; 2. to add something harmful to food or drink; 3. to remove part of the sex organs of an animal to prevent it from having babies [= neuter]; 4. to give someone medical treatment, especially when you are not a doctor [Longman Dictionary of Contemporary English]). Це вказує на те, що нетермінологічні додаткові значення медичного терміна можуть бути результатом закріплення за ним певних асоціацій, що ґрунтуються на індивідуальному і загальносуспільному досвіді.

При підборі автором і сприйнятті читачем когнітивних метафор у художньому дискурсі головну роль відіграє те, що М. Блек називає системою загальноприйнятих асоціацій (the system of associated commonplaces), яка при взаємодії корелята і референта спрацьовує як фільтр. Система загальноприйнятих асоціацій єдина для представників однієї культури. На відміну від наукового знання, вона може містити напівправду і навіть помилкове знання. Проте для когнітивної метафори важлива не істинність цих асоціацій, а їх швидка активація у свідомості [1, с. 163-164]. Зокрема, використовуючи концептуальний корелят *drunkard* у прикладі: «I no longer visited public houses myself, because a doctor in general practice spotted refreshing himself with half a pint of mild ale is stamped as an incurable ***drunkard*** for life» [12, с. 71], автором розкривається механізм асоціативного сприйняття людини. Це свідчить про те, що лікар навіть із незначною кількістю спиртного напою у суспільній свідомості характеризується як закоренілий пияк. Каталізатором асоціативного перенесення тут виступає напій, що також вказує на конвенційний характер метафори.

Висновки. У художньому дискурсі діапазон когнітивної метафори на позначення медичного працівника є досить широким, оскільки відіграє провідну роль у створенні образу героя і залежить від задуму і вправності автора. Цей діапазон містить як конвенційні так і авторські («нові» за класифікацією Дж. Лакоффа і М. Джонсона) концепти кореляти, які зумовлюються логічно-асоціативними зв’язками між референтом і корелятом та актуальністю позначуваного явища чи поняття у суспільному житті, що розширює досвід і збагачує спектр асоціативного сприйняття. У конкретному творі концепти кореляти надають медичним термінам тимчасового чи відносно постійного асоціативного забарвлення. Фундаментальний, природний досвід людини, який дозволяє осмислювати суб’єктивні абстрактні концепти, робить окремі метафори універсальними, загальнолюдськими, що може спричинити появу синонімії термінів і набуття ними додаткових нетермінологічних значень.

Перспективи подальших досліджень полягає в аналізі інших медичних термінів у плані їх когнітивно-метафоричного представлення у художньому дискурсі і дослідженню прагматичного характеру їх використання з точки зору автора і читача.

Література:

1. Блэк М. Метафора / М. Блэк; [пер. с англ. М. А. Дмитровской] // Теория метафоры / [вступ. ст. и сост. Н. Д. Арутюновой; под общ. ред. Н. Д. Арутюновой и М. А. Журинской]. – М. : ПРОГРЕСС, 1990. – С. 153–173.

2. Зубкова О. С. Функционирование медицинской метафоры [Электронний ресурс] / О. С. Зубкова // Теория языка и межкультурная коммуникация. – Курск, – 2007. – № 1. – С. 26-29. – Режим доступа : http://tl-ic.kursksu.ru/pdf/001-05.pdf

3. Ільченко О. М. Етикетизація англо-американського наукового дискурсу: автореф. дис.... доктора філол. наук: спец. 10.02.04 «Германські мови» / О. М. Ільченко. – К., 2002. – 37 с.

4. Маккормак Э. Когнитивная теория метафоры / Э. Маккормак: [пер. с англ. А. Д. Шмелева] // Теория метафоры / [вступ. ст. и сост. Н. Д. Арутюновой; под общ. ред. Н. Д. Арутюновой и М. А. Журинской]. – М.: ПРОГРЕСС, 1990. – С. 358-387.

5. Опарина Е. О. Концептуальная метафора / Е. О. Опарина // Метафора в языке и тексте / отв. ред. В. Н. Телия. – М. : Наука, 1988. – С. 65-78.

6. Петров В. В. Научные метафоры: природа и механизм функционирования / В. В. Петров // Философские основания научной теории / [отв. ред. В. В. Целищев, В. Н. Карпович]. – Новосибирск: Наука, 1985. – С. 196-220.

7. Lakoff G. Metaphors We Live By / G. Lakoff, M. Johnson. – Chicago : Chicago University Press, 1980. – 242 p.

8. Lakoff G. Philosophy in the Flesh: the Embodied Mind and its Challenge to Western Thought / G. Lakoff, M. Johnson. – New-York : New York Basic Books, 1999. – 624 p.

9. Petrie H. G. Metaphor and Learning / H. G. Petrie, R. S. Oshlag // Metaphor and Thought / ed. by A. Ortony. – 2nd ed. – Cambridge, 1993. – P. 579-610.

10. Tapia E. Symmetry as Conceptual Metaphor in Walker's The Color Purple / Elena Tapia // International Journal of English Studies: Eastern Connecticut State University. – Universidad de Murcia: Servicio de Publicaciones. – IJES. – 2003. – Vol. 3 (1). – P. 29-44.

11. Джерела ілюстративного матеріалу:

12. Eldrich L. Love Medicine (New and Expanded Version) / Louise Eldrich. – N. Y. : Harper Perennial [Modern Classics], 2005. – 394 p.

13. Gordon R. Doctor in Love / Richard Gordon. – London : Michael Joseph LTD, 1957. – 188 p.

14. Hailey, A. The Final Diagnosis [Окончательный диагноз/ А. Хейли] – М. : Айрис-пресс, 2006. – 352 с. – (Серия «Читаем в оригінале»)

15. Hailey A. Strong Medicine / Arthur Hailey. – G. B., Bungay, Suffolk : Richard Clay (The Chaucer Press) LTD, 1985. – 430 p.

16. Roberts A. The Surgeon's Perfect Match / Alison Roberts. – G. B. : Harlequin Mills & Boon Limited, 2006. – 186 p.